

De defensienota 'Samen Voorwaarts' presenteert de visie van het Ministerie van Defensie voor de prioriteiten en de bestedingsplannen voor de komende tijd. Het formuleert de strategische doelstellingen, identificeert de belangrijkste dreigingen en werkt de plannen uit om de doelstellingen te realiseren en de dreigingen het hoofd te bieden. Een defensienota was traditiegetrouw een document dat richting gaf aan het beleid voor een periode van *tien* jaar. De nota die in juni van dit jaar is verschenen is de derde in vier jaar tijd. Er is een traditie aan het ontstaan, als een breuk met het verleden, waarbij iedere nieuw aangetreden Minister van Defensie een nota publiceert. De nota 'Samen Voorwaarts' ambieert in ieder geval een langere levensduur en bestrijkt de periode tot 2035.

De eerder verschenen nota's dateren van 2013, 2018, 2022 en 2024. De laatste twee zijn aan een wetenschapstoets onderworpen. Op basis van strikte toetsingscriteria, geformuleerd in de Comptabiliteitswet, is gekeken in hoeverre de nota wetenschappelijk gefundeerd en toetsbaar is, gericht op het faciliteren van de taak van de volksvertegenwoordiging. Terugkerende problemen in de nota's waren tot nu toe een onhelder geformuleerde strategische doelstelling, een ontbrekende geïntegreerde visie van nationale en internationale veiligheidsprioriteiten in samenhang met de defensie middelen en bestedingen, de financieringsdoelstellingen en de duurzaamheidsdoelen.

In 'Samen Voorwaarts' vinden we nu een heldere verwoording van de strategische doelstellingen. In de bijlage van de nota zijn de categorieën van het toetsingsraamwerk opgenomen die in feite inhoud geven aan de elementen van de wetenschapstoets. Er is duidelijk nagedacht over de formulering van de strategische doelstellingen en er is een verbeteringslag zichtbaar. Het bereiken van effecten, een 'effects-based' visie, staat centraal in het document.

De eerste hoofdtaak van de Nederlandse defensie domineert. De nota zet heel sterk in op technologie om de uitdagingen en tekorten het hoofd te bieden. De ambitie is om onbemenste systemen binnen vijf jaar 'meer dan de helft van de operationele effecten' teweeg te laten brengen. Hiermee wijkt de nota af van de insteek van 2024 toen personeel en het werven van de juist opgeleide arbeidskrachten een van de belangrijkste prioriteiten was.

De nota is geschreven op basis van een aantal in het oog springende premisses die bevestigd moeten worden.

Ten eerste, meer nieuwe technologie vertaalt zich niet automatisch in meer effectiviteit. De nota stelt dat er een aanpassingsproces noodzakelijk is. Op bladzijde 23 staat bijvoorbeeld; 'Defensie zal zich in de komende periode moeten aanpassen aan de veranderende manier van oorlogsvoering en technologische ontwikkelingen gebruiken om gevechtskracht en voortzettingsvermogen te versterken'. De geschiedenis leert ons dat oorlogvoering altijd aan verandering onderhevig is. Het aanpassingsproces waar over wordt geschreven richt zich op de verwachtingen van het gevecht van de toekomst. Het valt op dat het gevecht zoals dat in Oekraïne wordt geleverd dat beeld zeer sterk domineert. Op verschillende plekken (p. 30 en 72) wordt gesteld dat Nederland profiteert

van de lessen uit Oekraïne. Alhoewel we niet kunnen weten hoe het gevecht van de toekomst eruit ziet en we notoir slecht zijn in het voorspellen van toekomstige oorlog<sup>1</sup>, houdt de dominante focus op Oekraïne ook een risico in: missen we zo niets? Nog belangrijker is dat het aanpassingsproces op basis van het techno-optimisme dat uit de nota spreekt, ook repercussies heeft voor de organisatiestructuur en cultuur, alsmede doctrine. Uit historische ervaring weten we dat die processen vaak heel tijdsintensief en complex zijn. Het risico is heel sterk dat nieuwe technologie in bestaande doctrinaire voorkeuren en praktijken wordt geperst. Wat is dus de blauwdruk voor dat aanpassingsproces?

Ten tweede, de grote nadruk op technologie geeft verder stof tot nadenken. Op bladzijde 15 wordt gesteld dat 'Technologie is niet langer alleen maar ondersteunend maar wordt ook meer en meer strategisch bepalend'. Dit is een zeer boude claim: Wat is strategisch bepalend? Er is een historische patroon waarin nieuwe vindingen (de tank, het vliegtuig, de atoombom) grote verwachtingen creëren maar uiteindelijk niet die bepalend kracht hebben als wordt geclaimd.<sup>2</sup> Op dit moment is de drone in Oekraïne niet 'bepalend', er wordt geen uitkomst mee geforceerd en de tegenstander wordt niet gedictieerd door deze technologie, met uitzondering van het tactische niveau. De vertaling naar strategisch bepalend, i.e. de politieke uitkomst, is vooralsnog niet zichtbaar. Daarnaast lopen we een risico wanneer te zwaar op bestaande technologie wordt geleund. In hoeverre zijn we geen nieuwe Maginot Linie aan het opbouwen?<sup>3</sup>

Ten derde, een onderliggende vooraanname is dat toekomstige oorlogvoering binnen het paradigma van winnen en verliezen te plaatsen valt. Op bladzijde 23 staat bijvoorbeeld: 'Wie het gevecht het langst kan volhouden en zich het snelst weet aan te passen om de tegenstander voor te blijven, heeft grootste kans te winnen'. Winnen en verliezen is een model dat niet overeenkomt met huidige trends en praktijken van hoe oorlogen vandaag de dag eindigen. De compromisvrede of de onderhandelde vrede domineert.<sup>4</sup> Hoe verhouden de nieuwe technologische middelen waarop zo enorm wordt ingezet zich met deze realiteit? Of te wel: hoe ziet dan de doel-middel relatie eruit?

Ten vierde, er geldt een vooronderstelling in de nota dat een mogelijke toekomstige tegenstander is zoals wij. De mogelijkheid van een low-tech strijd wordt niet genoemd. Dit is verbonden met de impliciete aanname dat met alle aanpassingen en introductie van technologie, ook dergelijke low-tech tegenstanders kunnen worden tegengehouden. Het verleden laat zien dat dit zeker niet het geval is. We hebben zojuist vijftientig jaar na 9/11 herdacht. Het wordt juist zeer aantrekkelijk om voor de low-tech optie te kiezen omdat daarmee zwakke plekken kunnen worden uitgebuit. Je trekt de stekker eruit, gebruikt een shovel of een knipschaar.

Ten vijfde, er wordt in de analyse zonder discussie vanuit gegaan dat het opvangen van de tekorten bij de NAVO precies moeten opvullen wat de Amerikanen voor

---

<sup>1</sup> Lawrence Freedman, *On Future War* (London: Penguin 2017).

<sup>2</sup> Colin Gray, *Defining and Achieving Decisive Victory* (US Army War College Press 2002). Zie ook: Antonio Calcara, Andrea Gilli, Mauro Gilli, Raffaele Marchetti, Ivan Zaccagnini; Why Drones Have Not Revolutionized War: The Enduring Hider-Finder Competition in Air Warfare. *International Security* 2022; 46 (4): 130–171. [https://doi.org/10.1162/isec\\_a\\_00431](https://doi.org/10.1162/isec_a_00431)

<sup>3</sup> Duyvesteyn, Isabelle, 'A New Maginot Line?', Substack, 10 June 2026: [https://isabelleduyvesteyn.substack.com/p/a-new-maginot-line?r=68zjux&utm\\_campaign=post-expanded-share&utm\\_medium=web](https://isabelleduyvesteyn.substack.com/p/a-new-maginot-line?r=68zjux&utm_campaign=post-expanded-share&utm_medium=web)

<sup>4</sup> HCSS, *How Wars End*, 2 May 2022: <https://hcss.nl/report/how-wars-end-russia-ukraine/>

mogelijke gaten zouden kunnen achterlaten. Het kan als problematisch worden gezien dat het Amerikaanse model wordt gekopieerd. Dit model laat in de meeste van de recente conflicten ernstige tekortkomingen zien: geen overwicht tegen de Taliban en Iran om twee in het oog springende voorbeelden te noemen. Het voorbeeld voor onze neus, het aanpassingsvermogen van Oekraïne om op originele wijze tekorten op te vangen, wordt hier weer niet gevolgd.

Ook bij de instelling van een 'Opschalingsautoriteit' wordt het model van het Amerikaanse DARPA gekozen. Deze entiteit is zeker niet zonder controverse.<sup>5</sup> DARPA heeft een belangrijk aandeel gehad in de ontwikkeling van bijvoorbeeld onbemenste systemen die nu voor moreel ethische problemen zorgen. Er is gebrekkige democratische controle mogelijk op dit instituut vanwege geheimhouding. Er is grote macht voor defensie ondernemingen, corporate belangen en winsten die onze democratische rechtsorde onder druk kunnen zetten.

De tweede hoofdtaak komt er zeer bekaaid van af in deze nota. De bevordering van de internationale rechtsorde was in de *Defensienota van 2024* ook al weinig zichtbaar. In deze nota komt die wederom nauwelijks terug. Alleen in hoofdstuk vier wanneer aandacht wordt besteed aan conflict buiten Europa en de link met de VN, zien we die worden opgevoerd. Het is verontrustend dat de internationale rechtsorde zo wordt geparkeerd want in de praktijk betekent die zoveel meer dan alleen vredesoperaties. Ook dichterbij huis zijn er concrete dreigingen voor deze rechtsorde, denk het ICC.

Kortom, er zijn zeker zaken in de nota die te prijzen zijn maar een verwijt dat kan worden gemaakt is dat het stuk een gebrek aan verbeeldingskracht toont. Die verbeeldingskracht had onder andere uit historische trends en ervaringen kunnen komen. Het is niet zo dat een nieuwe technologie alle kennis uit het verleden in een klap overbodig maakt. Integendeel, als klein voorbeeld; op pagina 48 wordt gesteld dat 'informatie in toenemende mate zelf als wapen [wordt] ingezet, bijvoorbeeld via desinformatie.' Het was Aeschylus in de vijfde eeuw voor Christus die stelde dat waarheid altijd het eerste slachtoffer is van oorlog.

## Leestips

Brands, Hal, *The New Makers of Modern Strategy: From the Ancient World to the Digital Age* (Princeton University Press, 2023). <https://doi.org/10.1515/9780691226729>

Caliskan, M. 'Hybrid warfare through the lens of strategic theory', *Defense & Security Analysis*, 35(1) (2019), 40–58. <https://doi.org/10.1080/14751798.2019.1565364>

Interview Militaire Spectator over de wetenschapstoets 2025; <https://militairespectator.nl/artikelen/interessante-spanning-tussen-defensienota-en-wetenschapstoets>

Duyvesteyn, Isabelle en Jaap de Wilde en Niels van Willigen, 'Wetenschapstoets Defensienota 'Sterker Nederland, Veiliger Europa; Het doel heiligt de middelen? Of andersom?', *Militaire Spectator*, (9 December 2022). <https://militairespectator.nl/artikelen/wetenschapstoets-defensienota-sterker-nederland-veiliger-europa>

---

<sup>5</sup> Jacobsen, Annie. *The Pentagon's Brain: An uncensored history of DARPA*. Random House, 2025.

Duyvesteyn, Isabelle, 'Machiavelli and Minor States; Power Politics in the International System', Inaugural Lecture as Chair in International Studies/Global History, Leiden University, 6 November 2017. [https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/handle/1887/54812?solr\\_nav%5Bid%5D=6725d16a682d701e51f8&solr\\_nav%5Bpage%5D=0&solr\\_nav%5Boffset%5D=2](https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/handle/1887/54812?solr_nav%5Bid%5D=6725d16a682d701e51f8&solr_nav%5Bpage%5D=0&solr_nav%5Boffset%5D=2)

Duyvesteyn, Isabelle, 'Strategic Illiteracy; The Art of Strategic Thinking in Modern Military Operations', Inaugural Lecture as Special Chair in Strategic Studies, Leiden University, 10 June 2013. [https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/handle/1887/20943?solr\\_nav%5Bid%5D=6725d16a682d701e51f8&solr\\_nav%5Bpage%5D=0&solr\\_nav%5Boffset%5D=6](https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/handle/1887/20943?solr_nav%5Bid%5D=6725d16a682d701e51f8&solr_nav%5Bpage%5D=0&solr_nav%5Boffset%5D=6)

Freedman, Lawrence. *On Future War* (London: Penguin 2017).

Jacobsen, Annie. *The Pentagon's Brain: An uncensored history of DARPA*. (New York: Random House, 2025).

Strachan, Hew. 'Strategy or Alibi? Obama, McChrystal and the Operational Level of War'. *Survival*, 52(5), (2010), 157–182. <https://doi.org/10.1080/00396338.2010.522104>